

UN TIP DE OBIECT DE BRONZ, DE ORIGINE NORD-PONTICĂ, DESCOPERIT ÎN MOLDOVA CENTRALĂ

Attila LÁSZLÓ, Elvira SAFTA

Studierea legăturilor dintre spațiul carpato-danubian și cel nord-pontic rămâne o sarcină mereu actuală a cercetării pre- și protoistoriei Europei răsăritene. Aceste legături sunt susținute, adesea, doar prin descoperiri arheologice izolate sau sporadice, ceea ce îngreuiază interpretarea lor istorică. În cele ce urmează, vom prezenta și comenta o asemenea descoperire.

În colecția Cabinetului de Istorie a Școlii Generale Nr. 5 din Vaslui a fost identificat, de Elvira Safta, un obiect de bronz, de o formă particulară, provenit dintr-o localitate necunoscută de pe teritoriul actualului județ Vaslui (Safta 1984. Piesa a fost discutată, ulterior, și de László 1985, p. 19; 1989, p. 118; 1994, p. 147, 183, no. 258, 207, fig. 80/6). Acest tip de obiect, socotit ca fiind un fel de sapă sau săpăligă (în limba rusă: *motyga*), este de o certă origine răsăriteană, iar piesa prezentată aici este, potrivit cunoștințelor noastre, singurul exemplar, descoperit pe teritoriul României.

Obiectul a fost realizat, probabil, prin turnare, și finalizat prin plierea și suprapunerea celor doi "lobi" ai părții superioare a piesei. S-a obținut, în felul acesta, un obiect asemănător, în anumită măsură, cu un celt fără toartă, dar închis numai lateral și în partea superioară, una din fețe prezentând un "decupaj" (o deschizătură) de formă alungită, cu conturul ușor arcuit. Piesa, cu o siluetă sveltă, are o înălțime de 13 cm. Marginea superioară ("gura") este dreaptă, cu conturul oval, având diametrul maxim de 4,9 cm. Lateral, obiectul se lărgeste ușor sub margine, apoi se îngustează, pentru a se lărgi din nou în zona tăișului ușor arcuit, larg de 4,8 cm (fig. 1,2). (Fig. 1=fotografie, datorită doamnei Elvira Safta. Fig.2 = László 1994, fig. 80/6). Din păcate, nu dispunem de nici o informație cu privire la condițiile de descoperire și contextul arheologic din care provine obiectul în discuție, ceea ce ar putea înlesni stabilirea apartenenței sale culturale și cronologice. După cum vom arăta în cele ce urmează, obiectele similare, cunoscute din Europa răsăriteană (din care unele au ieșit la iveală, după cât se pare, încă în veacul trecut sau la începutul secolului nostru) sunt, de asemenea, descoperiri în legătură cu care nu dispunem decât de informații extrem de lacunare, ceea ce explică, probabil, și datarea lor contradictorie.

O prezentare cuprinzătoare a descoperirilor de acest tip a fost făcută de A.I. Terenožkin în capitolul privind uneltele și obiectele de metal al cărții sale despre perioada prescitică din regiunea malului drept al Niprului Mijlociu (Terenožkin 1961, p. 141-147, fig. 96; 97/ 1-3). Ilustrația publicată de el a fost reprodușă, cu un sfert de secol mai târziu, practic fără comentarii, de către N.N. Čeredničenko, într-un volum care reunește mai multe contribuții cu privire la culturile epocii bronzului de pe teritoriul Ucrainei (Čeredničenko 1986, p. 64, fig. 17/22-30).

Conform datelor oferite de Terenožkin, în zona de silvostepă de pe malul drept al Niprului au fost descoperite peste 20 de "sape" de bronz de acest tip. Acestea pot fi de dimensiuni mari, mijlocii și mici, înguste. Cel mai apropiat de piesa noastră este exemplarul provenit din fostul district "în limba rusă: *uezd*" Čerkassy, înalt de 12 cm și având diametrul gurii de 4,3 cm, iar lățimea tăișului de 3,5 cm (fig.3/1= Terenožkin 1961, fig. 96/1= Čeredničenko 1986, fig. 17/23). Relativ apropiată atât ca formă, cât și dimensiuni, este și "sapa" descoperită la Ržyščev, regiunea "oblast" Kiev, înaltă de circa 10,2 cm (fig.3/3= Terenožkin 1961, fig.96/3= Čeredničenko 1986, fig. 17/25) ca și cea găsită la Kanev înaltă de circa 9,5 cm (fig.3/2= Terenožkin 1961, fig. 96/2= Čeredničenko 1986, fig.17/24), amândouă fiind, însă, mai puțin svelte și având laturile aproape drepte și paralele. În ceea ce privește mărimea, se apropie de exemplarul nostru și "sapa" cu locul de descoperire necunoscut, păstrat în Muzeul de Istorie din Kiev, înaltă de cca 9,5 cm, prezentând însă un decupaj mai mic, în formă de inimă (fig. 3/7= Terenožkin 1961, fig. 96/7 = Čeredničenko 1986, fig. 17/29). Alte exemplare au dimensiuni mai mici și sunt mai largi în raport cu înălțimea (cf. fig. 3/4 = Terenožkin 1961, fig. 96/4 = Čeredničenko 1986, fig 17/26, locul de descoperire: fosta gubernie Kiev; fig. 3/5 = Terenožkin 1961, fig. 96/5 = Čeredničenko 1986, fig. 17/27: fostul district *uezd* Kanev; fig. 3/9 = Terenožkin 1961, fig. 96/9= Čeredničenko 1986, fig. 17/22: Ostrov'e, fostul district *uezd* Kanev). Câteva "sape" de mici dimensiuni și/sau înguste nu sunt închise, cu alte cuvinte părțile lor superioare nu se suprapun (cf. fig. 3/6= Terenožkin 1961, fig. 96/6 = Čeredničenko 1986, fig. 17/28: Severinovka, districtul Žmerinka, regiunea Vinnica; fig. 3/8 = Terenožkin 1961, fig. 96/8 = Čeredničenko 1986, fig. 17/30: locul de descoperire necunoscut, Muzeul de Istorie Kiev. A se vedea și exemplarele mici și înguste ilustrate la Terenožkin 1961, p. 146, fig. 97/1-3: Jablonov, Pekari, districtul Kanev, Bukrin, districtul Ržyščev, regiunea Kiev). Terenožkin mai menționează și alte câteva descoperiri, care nu au fost însă ilustrate (Terenožkin 1961, p. 144-147).

Ulterior, V.A. Dergačev a publicat o nouă "sapă" de bronz, aparținând, fără îndoială, tipului menționat mai sus, descoperit însă în partea răsăriteană a Republicii Moldova, la Chiperceni, raionul Orhei (fig. 3/10. Cf. Dergačev 1986, p. 139, fig. 36/19). Locul de descoperire se află, deci, în aceeași zonă de silvostepă a interfluviului Siret-Nistru de unde provine și piesa păstrată la Vaslui. "Sapa" de la Chiperceni a fost găsită întâmplător și nu dispunem de nici o informație cu privire la condițiile de descoperire și la contextul arheologic din care ar putea proveni. Înălțimea piesei este de cca 9,5 cm; ea se include, astfel, în categoria "sapelor" de dimensiuni mai mari, cunoscute de pe teritoriul Ucrainei și, din acest punct de vedere, ea se apropie și de "sapa" găsită pe teritoriul județului Vaslui. Laturile longitudinale ale "sapei" de la Chiperceni sunt drepte, aproape paralele, tăișul lat de cca 3 cm, fiind, de asemenea, drept. Corpul svelt al piesei este închis, "decupajul" părții inferioare este relativ mic. Marginea superioară este dreaptă, "gura" are conturul rotund, cu diametrul maxim care pare a depăși doar puțin lățimea tăișului. V.A.Dergačev ne-a comunicat că pe teritoriul republicii Moldova, la Lozovo, a mai fost descoperit, tot întâmplător, încă o "sapă" de bronz,

asemănătoare. (Informație verbală, 24.XI.1994., pentru care ne exprimăm mulțumirile și pe această cale.)

După opinia lui A.I. Terenožkin, cele mai numeroase “sape” de bronz se întîlnesc în zona de stepă a Europei răsăritene, în aria culturii Srubnaja, și marea frecvență a acestui tip de obiect în regiunea Niprului Mijlociu este comparabilă doar cu cea observată în zona de confluență a râurilor Volga și Kama (Terenožkin 1961, p. 144). În ceea ce privește poziția cronologică și apartenența culturală a “sapelor” de bronz, descoperite în regiunea malului drept al Niprului, Terenožkin consideră că cele mai multe au aparținut perioadei culturii Belogradovka, fără să excludă posibilitatea supraviețuirii lor și în perioada (mai ales cea timpurie) a culturii Černoles (Terenožkin 1961, p. 146-147).

Datarea propusă de Terenožkin, ca și regiunea în care ea a fost descoperită, ne-a determinat să atribuim “sapa” de bronz din județul Vaslui grupului cultural Corlăteni (-Chișinău), cu ceramică canelată, sau, eventual grupului Cozia, cu ceramică imprimată, grupe culturale care se succed în regiunea Podișului Central Moldovenesc și care sunt, în mare, contemporane cu culturile Belogradovka, respectiv, Černoles. Am remarcat, în același timp, că această “sapă” este unul din rarele tipuri de obiecte de bronz, de origine răsăriteană, atestate în Hallstattul timpuriu (Ha A-B) pe teritoriul Moldovei (László 1985, p. 19; 1989, p. 118; 1994, p. 147; 183, no. 258; 207).

Această concluzie a noastră a devenit însă îndoielnică în urma re-publicării de către N.N.Čeredničenko a “sapelor” de bronz, discutate de Terenožkin. Spre deosebire de predecesorul său, Čeredničenko a inclus aceste descoperiri (e drept, fără argumente și, practic, fără nici un comentariu) printre obiectele de metal ale fazei timpurii a culturii Srubnaia (Čeredničenko 1986, p. 64: explicația figurii 17). Situația a devenit - cel puțin pentru noi - și mai confuză în urma includerii de către V.A.Dergačev a “sapei” de bronz de la Chipereni printre “tipurile directe” ale culturii ceramice cu mai multe brîuri (“kul'tura mnogovalikovoï keramiki” - KMK) din epoca mijlocie a bronzului (Dergačev 1986, p. 138: explicația figurii 36. Vezi și p. 121, 127, în legătură cu poziția cronologică și metalurgia KMK, precum și fig. 30: aria de răspîndire a KMK). Spre regretul nostru, și în acest caz este vorba de o simplă mențiune care nu este însoțită de nici un argument sau comentariu; nu sunt puse în discuție descoperirile mai vechi, cunoscute de pe teritoriul Ucrainei (Dergačev 1986, p. 138-139. Nu este definit nici măcar tipul căruia îi aparține piesa de la Chipereni). Pe de altă parte, nu putem ignora faptul că, în recenta sa monografie, Eugeniu Sava nu menționează “sapele” de bronz în inventarul arheologic al culturii ceramicii cu mai multe brîuri (KMK) (Sava 1992, *passimus!*).

Ce concluzie poate fi formulată la capătul acestor rânduri? Principalele probleme (înainte de toate atribuirea culturală și cronologică a acestor obiecte, atât în aria lor de origine cît și în regiunile periferice) nu-și vor putea găsi un răspuns satisfăcător decât în urma descoperirii unor noi “sape” de bronz, în contexte arheologice bine definite. Abia atunci va fi justificată (și va fi posibilă) elaborarea unei clasificări tipologice, cronologice și regionale, ceea ce ar putea să stea la baza

unei eventuale interpretări istorice. Pentru moment descoperirile puse în discuție sugerează difuzarea de la est spre vest a “sapelor” de bronz și atestă prezența sporadică a acestui tip particular de uneltă în zona de silvostepă dintre Siret și Nistru în epoca târzie a bronzului sau la începutul epocii fierului.

BIBLIOGRAFIE

ČEREDNIČENKO, N.N. 1986. *Srubnaja kul'tura*, în: S.S. Berezanskaja, V. V. Otroščenko, N. N. Čeredničenko, I. N. Šarafutdinova, *Kul'tury epohi bronzii na teritorii Ukrainy*, Kiev, 1986, p. 44-82.

DERGAČEV, V.A. 1986 *Moldavija i sosdnije teritorii v epohu bronzii*, Kișinev, 1986.

LÁSZLÓ, A. 1985 *Hallstattul timpuriu și mijlociu pe teritoriul Moldovei*. Rezumatul tezei de doctorat, Iași, 1985 (1986).

LÁSZLÓ, A. 1989. *Les groupes régionaux anciens du Hallstatt à l'est des Carpates. La Moldavie aux XIIe-VIIe siècles av.n.è.* în: *La civilisations de Hallstatt. Bilan d'une rencontre, Liège 1987* (ERAUL, no. 36), Liège, 1989, p. 11-129.

LÁSZLÓ, A. 1994 *Începuturile epocii fierului la est de Carpați. Culturile Gava-Holihrađy și Corlăteni-Chișinău pe teritoriul Moldovei* (Biblioteca Thracologica VI), București, 1994, 315 p.

SAFTA (CIOCEA), E. 1984 *O piesă inedită din bronz datând din prima epocă a fierului*. Comunicare prezentată la cea de a VIII-a Sesiunea Științifică a Muzeului Județean Vaslui, 7-8 decembrie 1984.

SAVVA, E.N. 1992 *Kul'tura mnogovalikovej keramiki dnestrovsko-prutskogo meždureč'ja*, Kișinev, 1992.

TERENOŽKIN, A.I. 1961. *Predskifskij period na dneprovskom pravoberežie*, Kiev, 1961.

UN TYPE D'OBJET EN BRONZE, D'ORIGINE NORD-PONTIQUE, DÉCOUVERT DANS LA MOLDAVIE CENTRALE

(Résumé)

Dans la collection du Cabinet d'histoire de l'École Générale no. 5 de Vaslui on a identifié un objet en bronze, d'une forme à part, provenant d'une localité inconnue du territoire du département de Vaslui. Ce type d'objet, une sorte de serfouette (en russe: motyga) est d'une certe origine orientale et la piece y publiée par nous est, pour l'instant, selon nos informations, le seul exemplaire découvert sur la territoire de la Roumanie.

L'objet a été réalisé, probablement, par la fonte et achevé par la pliage et la superposition des deux “lobes” de la partie supérieure de la pièce. On a obtenu, de cette manière, un objet en quelque sorte ressemblant à un hache à douille sans anse, mais clos seulement dans les parties supérieure et latérales, l'une des faces présentant un “découpage” (une ouverture) allongé, au contour légèrement arque. La pièce, à une silhouette svelte, a 13 cm d'hauteur. La marge supérieure (“la bouche”), au contour ovale, est droite, ayant 4,9 cm du diamètre maximum. Latéralement, la pièce s'élargit légèrement sous la marge, puis se rétrécit, pour qu'elle s'élargisse de nouveau dans la zone du tranchant légèrement arque,

ayant 4,8 cm de largeur (fig. 1-2). Malheureusement, on ne dispose d'aucune information sur les circonstances et la contexte archéologique de la découverte, ce qui pourrait nous faciliter la détermination de son appartenance culturelle et chronologique.

Les objets analogues mis au jour en Ukraine et dans la République de Moldavie, publiés par A.I. Terenožkin, N.N. Čeredničenko et V.A. Dergačev (fig.3) sont aussi des découvertes par hasard, dont on dispose des informations extrêmement lacunaires, ce qui explique leur datation contradictoire.

Ainsi, Terenožkin considérerait que la plupart des serfouettes en bronze de la région de la rive droite du Dniepr a appartenu à la période de la culture Belogradovka, sans exclure la possibilité de leur survivance aussi dans la période (plutôt celle ancienne) de la culture Černoles. À l'occasion de la re-publication des serfouettes en bronze, présentées par Terenožkin, N.N. Čeredničenko a inclus ces découvertes (c'est vrai, sans arguments) parmi les objets en métal de la phase ancienne de la culture Srubnaja. La situation est devenue - au moins pour nous - encore plus confuse à la suite de l'inclusion par V.A. Dergačev (également sans aucun argument) de la serfouette de Chiperceni / Kiperčeny, République de Moldavie, parmi les "types directifs" de la culture de la céramique à plusieurs bandes en relief (KMK) de l'Âge moyen du bronze.

Les problèmes principaux (principalement l'attribution culturelle et chronologique, aussi dans l'aire d'origine que dans les régions périphériques) ne pourront trouver une réponse satisfaisante que seulement à la suite de la découverte d'un plus grand nombre de serfouettes en bronze dans des contextes archéologiques bien définis. Seulement alors sera justifiée (et sera possible) l'élaboration d'une classification typologique, chronologique et régionale, ce qui pourrait fonder une éventuelle interprétation historique des données archéologiques. Pour l'instant semblent être sûres seulement la diffusion de l'Est vers l'Ouest de ce type d'objet et sa présence dans la sylvosteppe de l'interfleuve Sereth-Dniestr à l'Âge récent du bronze ou au début de l'Âge du fer.

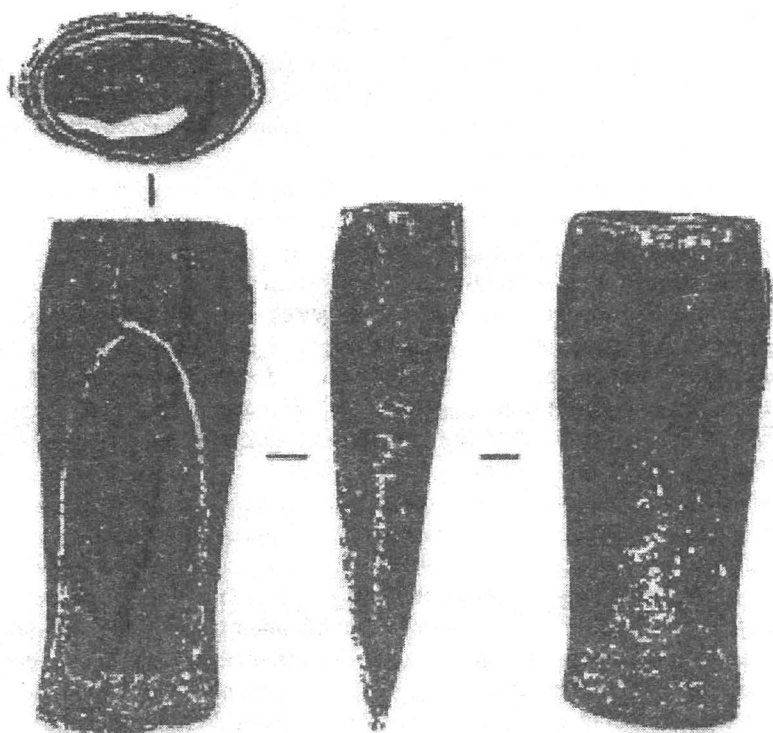

Figura 1. "Sapa" de bronz, descoperită pe teritoriul jud. Vaslui (Moldova Centrală, România). Fotografie. Înălțimea piesei: 13 cm.

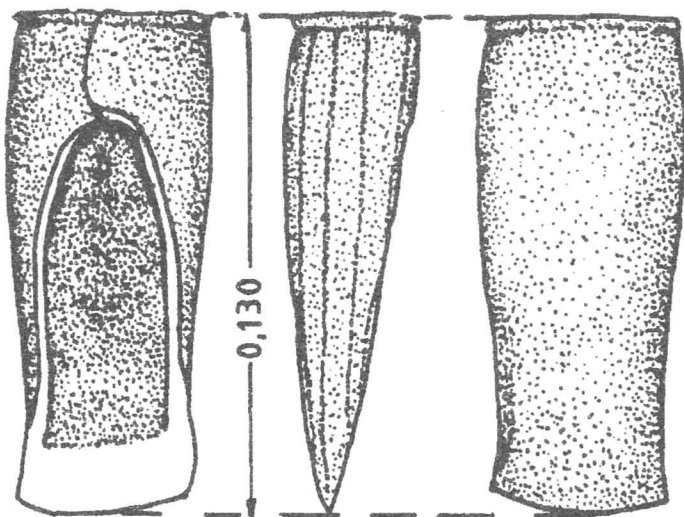

Figura 2. "Sapa" de bronz, descoperită pe teritoriul jud. Vaslui (Moldova Centrală, România). Desen.

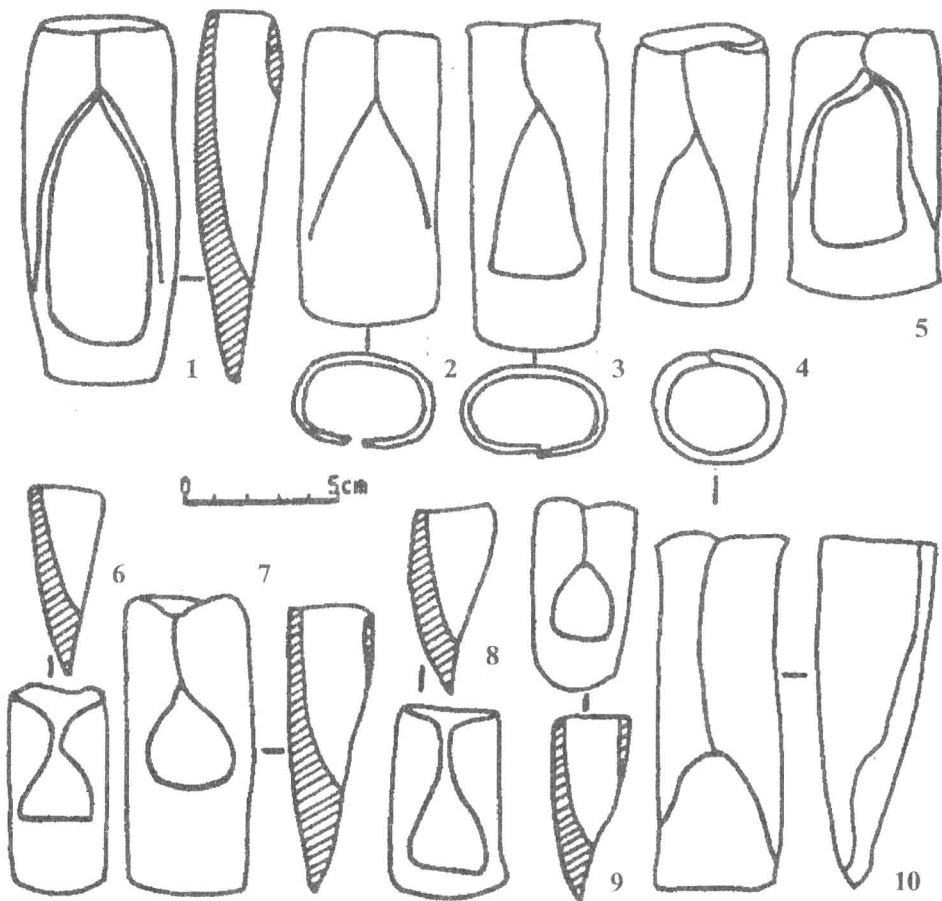

Figura 3. "Sape" de bronz, descoperite pe teritoriul Ucrainei (1-9) și al Moldovei (10).

1. Vechiul district Cercass; 2. Kanev;
 3. Rzyscev; 4. vechea gubernie Kiev;
 5. vechiul district Kanev; 6. Severinovka;
 7-8. loc de descoperire necunoscut;
 9. Ostrov'e; 10. Chiperceni (Kiperceny).
 1-9. după A.I. Terenzkin și
 N.N. Cerednicenko; 10. după V.A. Dergacev.